

Irena Rezar

MEDNARODNE POSVOJITVE KOT OBLIKA SOCIALNEGA STARŠEVSTVA

IZKUŠNJE LJUDI, KI SO POSVOJILI OTROKA V TUJINI

Ko smo se potem s sestrami pogovarjale, kaj so čutile one in jaz, so v bistvu občutki podobni, pa čeprav so one nosile otroka v trebuhu, jaz in mož pa v glavi. Potem, ko dobiš otroka, se šele začne, mati moraš še postati.

Cveta (osebni pogovor, 2007)

Bolj enostavno je imeti biološkega otroka, jasni so odnosi, malo je vprašanj. Posvojiti otroka je zagotovo težja pot in zahteva več znanja in truda od staršev in tudi otrok.

Iris (osebni pogovor, 2007)

UVOD

Zgodovina mednarodnih posvojitvev je kratka. Njihovo število se je povečalo po drugi svetovni vojni in nato v sedemdesetih in osemdesetih letih 20. stoletja. Največ posvojitvev so imeli in še imajo v ZDA, kjer posvojijo okoli dvaindvajset tisoč otrok letno, večinoma danes iz Kitajske, drugih azijskih držav in jugovzhodne Evrope (Javier *et al.* 2007: 119). V Sloveniji je število mednarodnih posvojitvev majhno, natančnega števila pa ne ve nihče. Čeprav je treba na nacionalno posvojitvev čakati povprečno 5 let, so mednarodne posvojitve še vedno redke. Vzroka za to sta najverjetneje slaba obveščenost ljudi, da ta možnost obstaja, in nestrokovnost in neznanje strokovnih (tudi socialnih) delavk in delavcev. Tudi med strokovnjaki, ne le v širši javnosti, je taka posvojitvev tabu. Z mednarodnimi posvojitvami so povezani tudi predsodki, da gre za »kupovanje

otrok«, da je taka posvojitvev »ilegalna« in da je modna muha.

Nobenega dvoma pa ni, da so v zadnjih desetletjih opazne pomembne spremembe družinskega življenja. Družine se odmikajo od modela nuklearne družine, sestavljene iz heterospolnih poročenih parov z otroki. Čačinovič Vogrinčič (1992: 105) opisuje definicijo družine, kakršno bi lahko izpeljali iz socialnopsihološke definicije male skupine: »Družino tvorijo dva ali več posameznikov, ki so v interakciji, imajo skupne motive in cilje; povezujejo jih skupna pravila, norme in vrednote; odnose v njej odraža in določa relativno trajna struktura statusov in vlog, v družini se oblikujeta zanjo značilna struktura moči in načinov vodenja; izoblikuje se relativno trajna mreža komunikacij ter statusov in vlog posameznih družinskih članov v njej; definirajo se vloge glede na delitev dela; razložijo se čustveni odnosi med člani.« Menim, da je taka definicija družine primerna, saj ne temelji na predpostavki, da je družina skupnost ljudi, ki so med seboj biološko povezani. V zadnjih letih je značilna intenzivna pluralizacija družinskih oblik in družinskih stilov; govorimo o enostarševskih, sestavljenih, posvojiteljskih in istospolnih družinah. Zato bi bilo veliko primerneje kakor samo o družini govoriti o družinah, kjer si ljudje avtonomno izbirajo oblike in načine družinskega življenja, pravi Renner (1995: 19).

V družinah poznamo biološke in socialne starše. Med socialne starše spadajo vsi tisti starši, ki niso biološki, vendar so tem enakovredni po intimnosti in skrbi za otroka (Zaviršek

2006). Lahko so novi partnerji v razvezanih družinah, starši, ki so uporabili biomedicinsko pomoč za rojstvo otroka, rejniki in posvojitelji. Posvojitve je ena najbolj znanih oblik socialnega starševstva. Darja Zaviršek definira socialno starševstvo takole: »Socialno starševstvo je socialni odnos in socialna situacija, kjer v družini živi eden ali več odraslih oseb, ki niso biološko povezane z otrokom/otroki, so pa z njim v čustvenem razmerju, kar pomeni, da opravljajo vsakodnevne starševske funkcije v daljšem časovnem obdobju (ekonomske, socialne, vzgojne, emocionalne) in da med otrokom in staršem obstaja tesno čustveno razmerje« (Zaviršek 2006: 205). Odrasli se dojemajo kot »pomembni drugi« za otroka, torej kot njihovi starši, ne glede na to, ali so tako definirani tudi formalno/zakonodajno. In narobe, tudi otroci dojemajo odrasle kot svoje starše in kot »pomembne druge« ne glede na to, ali so to tudi v pravnem smislu ali ne (*ibid.*). Čeprav so družinske oblike že od nekdaj izjemno raznovrstne, mnogi kot družino obravnavajo le tiste skupnosti, v katerih živijo biološko povezani starši in otroci.

V pričujoči analizi bomo predstavili zakonodajni okvir mednarodnih posvojitvev in osebne izkušnje ljudi, ki so otroka posvojili v tujini. Prepričani smo, da je prav zadnje ključnega pomena za razumevanje novih oblik socialnega starševstva in novih odnosov med otroki in starši, ki niso samoumevni in so kompleksnejši. Predstavljene pa so tudi izkušnje staršev s centri za socialno delo, katerih delo se je na tem področju izkazalo za nestrokovno in nezadostno. Uvedli smo nova poimenovanja, ki naj zamenjajo stare preživele sintagme: posvojitelje povečini imenujemo socialne starše, »samske ženske« poimenujemo ženske, namesto posvojenec pa uvajamo ime otrok ali »otrok, ki je bil posvojen« (prim. Zaviršek, pričujoči uvodnik).

METODOLOGIJA

O mednarodnih posvojitvah ni v Sloveniji napisanega skorajda nič. Z različnimi kvalitativnimi metodami smo se dokopali do

posameznih razultatov in opisov, ki jih prinaša pričujoči članek – z usmerjenimi pogovori na centrih za socialno delo, s terenskim delom v obliki iskanja nevladnih organizacij, ki se ukvarjajo z mednarodnimi posvojitvami, z iskanjem posvojiteljev po metodi snežne kepe, iskanjem nacionalnih dokumentov in skopih informacij, ki jih ima MDDSZ, in z brskanjem po spletnih straneh. V metodološkem smislu smo bili najbolj podobni samim ljudem, ki želijo posvojiti otroka, saj tudi oni uporabljajo podobne metode zbiranja informacij. Raziskava je potekala v letih 2007 in 2008, v tem času pa je bilo opravljenih sedem intervjujev s posvojitelji, sedanjimi starši otrok, ki so bili rojeni v tujini, dva intervjuja z bodočimi starši, ki so bili v postopku posvojitve, en intervju z psihologinjo organizacije SOS otroci in mednarodne posvojitve in pet usmerjenih pogovorov s strokovnimi delavkami in psihologinjo z gorenjskih centrov za socialno delo. Intervjuji so bili v povprečju dolgi od 50 do 90 minut. Dva sta bila opravljena na domu posvojiteljev, štirje so potekali na različnih lokacijah (eden celo v parku). Posvojitelji in bodoči socialni starši so bili iz vse Slovenije – iz krajev na Primorskem, iz Kranja, Vrhnike, Celja, s Ptuja, iz Novega mesta, Trbovelj in Ljubljane. Med raziskavo sem bila v kontaktu tudi z ustanoviteljico zavoda SOS otroci in mednarodne posvojitve, vendar pa do srečanja ni prišlo. Dele pogovorov smo vpletli v besedilo; v oklepajih so podane izjave ljudi, ki smo jih intervjuvali. Vsa imena so izmišljena, da bi s tem ohranili zaupnost informantov.

MEDNARODNE POSVOJITVE IN ZAKONODAJA

Osnovna načela posvojitve izhajajo iz ustave, ki v 56. členu (pravice otrok) določa, da otroci in mladostniki, za katere starši ne skrbijo, ki nimajo staršev ali so brez ustrezne družinske oskrbe, uživajo posebno varstvo države. Pravni vir na področju posvojitve je zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (*Ur. l. RS, 69/2004*). Med dopolnilne pravne vire sodijo predpisi, ki posredno urejajo posvojitvena

razmerja. To so zakon o osebnem imenu (*Ur. l. RS*, 20/2006), zakon o državljanstvu republike Slovenije (*Ur. l. RS*, 7/2003), zakon o socialnem varstvu (*Ur. l. RS*, 36/2004), zakon o dedovanju (*Ur. l. RS*, 17/1991), zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (*Ur. l. RS*, 110/2003). Na področju mednarodnih posvojitvev sta še zlasti pomembna konvencija o varstvu otrok in sodelovanju pri meddržavnih posvojitvah (*Ur. l. RS-MP*, 14/1999) in zakon o mednarodnem zasebnem pravu in postopku (*Ur. l. RS*, 56/1999).

Smernice za meddržavne posvojitve so bile prvič oblikovane pod pokroviteljstvom mednarodnega sveta za socialno varstvo (<http://www.icsw.org/>), ki ima pisarne povsod po svetu. Projekt se je začel leta 1979 in nadaljeval z delavnicami, seminarji in posebnimi interesnimi srečanji v različnih regijah in delih sveta. Smernice obravnavajo biološke starše, otroka, posvojitelja, pristojne oblasti in delo pooblaščenih teles na področju mednarodnih posvojitvev (Zapisnik s konference o rejništvu in posvojitvah v Hong Kongu 1997: 28–32). Na postopke pri mednarodnih posvojitvah je odločilno vplival evropski seminar o mednarodnih posvojitvah, ki je bil v Leysinu v Švici leta 1960. Tu so strokovnjaki iz različnih držav sprejeli načela, med drugim tudi tisto, da je treba vedno, ko je to mogoče, najti za posvojitelje zakonski par v državi otroka. Posvojitvev otroka izven rodne države naj bi bil skrajni ukrep, ko drugače ni mogoče zagotoviti varstva otroka. To načelo najdemo v 140. členu slovenskega zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih.

Skupna priporočila po svetu so bila od vsega začetka, da naj nacionalne vlade predvidijo zakonsko usmeritev in učinkovit nadzor za zaščito otrok ob mednarodnih posvojitvah. Za namestitev naj bi načelno poskrbeli pristojni organi ali ustanove ob upoštevanju istih preventivnih ukrepov in smernic, ki veljajo tudi ob nacionalni posvojitvi. Mednarodne posvojitve naj ne bi opravili, dokler ni jasno, ali je otrok zakonito dobil dovoljenje za posvojitve, in dokler niso zbrani vsi za posvojitve potrebni dokumenti (privolitev pristojnih organov ipd.).

Pomembna deklaracija, ki so jo sprejeli na področju otrokovih pravic, je bila konvencija o otrokovih pravicah iz leta 1989. V Sloveniji je začela veljati septembra 1990 (*Ur. l. RS*, 15/90). Določila v zvezi s posvojitvijo najdemo v 20. in 21. členu, dotakne pa se tudi mednarodnih posvojitvev. Mednarodna posvojitvev je mogoča, ko so v domači državi izčrpane vse možnosti za otrokovo dobrobit. V njej je opozorilo v zvezi s kupovanjem otrok pod plaščem mednarodnih posvojitvev, ki ga morajo preprečevati ustrezni ukrepi v državah ali mednarodne pogodbe. Konvencija o otrokovih pravicah je dokument, ki se ga morajo države podpisnice dosledno držati, vseeno pa so ostale na področju mednarodnih posvojitvev vrzeli.

Zato je leta 1993 v Haagu sprejeta konvencija o varstvu otrok in sodelovanju pri meddržavnih posvojitvah (t. i. haaška konvencija), ki je najpomembnejši pravni vir za urejanje mednarodnih posvojitvev. V Sloveniji so ratificirali zakon leta 1999 (*Ur. l. RS-MP*, 14/1999), torej tri leta po svetovni konferenci o rejništvu in posvojitvah v Hong Kongu julija 1996, ki je bila pomembna za izvajanje rejništva in posvojitvev na državni in meddržavni ravni. Najpomembnejša načela haaške konvencije se nanašajo na ukrepe za zaščito otroka v postopku mednarodne posvojitve, izgradnji sistema sodelovanja med vpletenimi državami in zavarovanju potrditve opravljene posvojitve v drugih državah pogodbenicah. Konvencija, ki obsega 48 členov, že na začetku poudarja, da mednarodna posvojitvev daje možnost, da je otroku, ki mu ne najdejo primerne posvojitelja v njegovi matični državi, zagotovljen posvojitelj iz druge države. Konvencija se uporablja le za posvojitve, ki ustvarjajo trajno razmerje starši–otrok. Podrobneje določa pogoje za posvojitvev med državami, pogoje postopka pri mednarodni posvojitvi, priznanje posvojitve in posledice posvojitve. Poudarja, kako pomembno je, da soglasje bioloških staršev za posvojitvev ni bilo izsiljeno proti plačilu ali s kakršnim koli drugim nadomestilom. V konvenciji je tudi določeno, kdo je osrednji organ za opravljanje dolžnosti, ki jih državam nalaga konvencija. Pri nas je to ministrstvo za

delo, družino in socialne zadeve, pooblašteni organi pa so centri za socialno delo.

Haaška konvencija torej določa potek mednarodne posvojitve, način zbiranja informacij, določa vrste dokazil o primernosti posvojitve, spodbuja razvoj svetovalnih služb za posvojitev in spremljanje posvojitvev v državi, daje pooblastila za opravljanje meddržavnih posvojitvev in določa, kakšno je pravno razmerje med posvojitelji–socialnimi starši in otroki. Pooblašteni organi naj bi imeli vodstveno in drugo osebje, ki je po etičnih standardih, izobrazbi in delovnih izkušnjah usposobljeno za delo na meddržavnih posvojitvah. Ob zbiranju osebnih izkušenj posvojiteljev–socialnih staršev pri nas smo ugotovili, da v Sloveniji kljub podpisu konvencije strokovna praksa ne sledi zadnjemu načelu. Posvojitelji so največkrat naleteli na neznanje in neodobranje postopka mednarodnih posvojitvev. Tudi sama sem naletela na socialno delavko, ki mi je v zabavljivem tonu dejala, da me bo poklicala, če bodo imeli kako mednarodno posvojitev.

V mednarodnem prostoru je pomembno omeniti tudi mednarodno socialno službo (<http://www.iss-ssi.org/>), ki je dobrodelna nevladna organizacija, ustanovljena leta 1924. Sprva se je imenovala International Migration Service, leta 1946 pa se je preimenovala v Service Social International. Sodeluje z več kot 100 državami, njen sedež pa je v Ženevi. Že od nastanka spremlja problematiko mednarodnih posvojitvev. Prav tako že več časa sodeluje pri izvajanju posvojitvev z zbiranjem obvestil o družinah posvojiteljev prek nacionalnih posrednikov. Njena vloga je bila pomembna po drugi svetovni vojni, ko se je pomnožilo število mednarodnih posvojitvev, saj so bili otroci oddani v posvojitev v drugo državo, ker v njihovi rojstni državi ni bilo možnosti za njihovo oskrbo in vzgojo. V vsem tem času je mednarodna socialna služba s sodelavci v različnih državah izdelala načela za zavarovanje pravic in koristi otrok in njihovih družin in poskusila pripraviti metode, ki naj omogočijo potek postopkov med državami za zagotovitev veljavnih in trajnih posvojitvev.

Posvojitve kot socialnovarstveni ukrep za otroke v Sloveniji izvajajo javni zavodi (centri

za socialno delo) po zakonskih pooblastilih. Centri za socialno delo odločajo o družinskih razmerjih v upravnem postopku, posledično pa po istem postopku odločajo tudi o posvojitvi. Pravila o postopku za posvojitev vsebuje zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR), členu 146–151. ZZZDR nalaga centrom za socialno delo različne naloge, ki jih na področju posvojitvev izvajajo kot javna pooblastila. Ko se par ali sama ženska odloči za posvojitev, mora na centru za socialno delo predložiti vrsto dokumentov (vloga z življenjepisom, v primeru para poročni list, rojstni list, potrdilo, da ni bila odvzeta roditeljska pravica in poslovna sposobnost, zdravniško potrdilo o psihofizični sposobnosti ipd.). S posvojitvijo med otrokom–posvojencem in staršem–posvojiteljem nastanejo enaka razmerja kot med biološkimi otroci in starši.

VLADNE IN NEVLADNE SOCIALNE SLUŽBE, KI SE UKVARJAJO Z MEDNARODNIMI POSVOJITVAMI

V Sloveniji je malo socialnih delavk in delavcev, ki bi imeli izkušnje z mednarodnimi posvojitvami, čeprav so zanje pristojni prav centri za socialno delo. Pooblašteni so za izdajo potrdil o primernosti kandidatov za posvojitev tako doma kot v tujini. Nekateri centri priporočajo kandidatom seminarje za posvojitelje, vendar udeležba ni obvezna. Poleg centrov za socialno delo deluje tudi društvo Deteljica (društvo posvojiteljskih družin Slovenije), na področju mednarodnih posvojitvev pa od junija 2006 deluje tudi zavod SOS – otroci in mednarodne posvojitve. Glede mednarodnih posvojitvev se lahko posvojitelji obrnejo tudi na društvo za večjo rodnost Slovencev. Nekaj podatkov in mnenj tako glede nacionalnih in mednarodnih posvojitvev pa se lahko najde na različnih forumih (npr. Med.Over.Net, Živa, Ringaraja, Forum 22, cf. <http://med.over.net>, <http://www.neplodnost.info/ziva/portal/index.php?topic=drustva>, <http://www.ringaraja.net>, <http://www.forum22.org>).

Leta 2007 je bil ratificiran bilateralni sporazum med republiko Slovenijo in republiko

Makedonijo o mednarodnih posvojitvah (*Ur. l. RS–MP*, 15/2007), vendar je podpis tega sporazuma trajal več kot dve leti. Gre za prvi tovrstni sporazum, ki naj bi natančno določil postopek, po katerem poteka posvojitve, na njegovi podlagi pa je ali bo mogoč tudi hiter in hkrati legalen vstop otroka v novo državo. Zanimiv je podatek, da je bilo od ratifikacije bilateralnega sporazuma o mednarodnih posvojitvah med Makedonijo in Slovenijo izdanih 9 vlog za posvojitve v Makedoniji, iz te države pa še niso dobili povratne informacije (do spomladi 2008). Bilateralni sporazumi naj bi zmanjšali birokratske postopke; odpadejo na primer postopki o priznanju tuje odločbe na slovenskem pristojnem sodišču, če je skladna z našim pravnim redom (sodna odločba velja namreč le v državi, v kateri je izdana). Prav tako je v sporazumih določeno, kakšen mora biti postopek, kaj obsega, kdo so akterji. V primeru mednarodnih posvojitve določa pogoje in postopke posvojitve država otroka. Strokovni delavci so v pogovorih pogosto omenili, da Slovenija nima podpisanih bilateralnih pogodb, kar naj bi oteževalo njihovo delo. Resnica pa je, da za mednarodno posvojitve bilateralne pogodbe sploh niso potrebne, saj se lahko mednarodne posvojitve izvajajo po konvenciji o varstvu otrok in sodelovanju pri meddržavnih posvojitve (haški konvenciji). To je eden od zgljedov neznanja na tem področju. Še več, na spletnih straneh ministrstva za delo, družino in socialne zadeve ni mogoče najti ničesar na to temo, čeprav bi morale biti naše strokovne službe obveščene in ozaveščene o možnostih mednarodnih posvojitve.¹ Tudi prizadeti starši so v pogovorih poudarjali pomanjkljivo udeležnost državnih organov pri tem, da bi bile mednarodne posvojitve urejene in dostopne (Dule: »Samo glede na to, koliko časa traja, da se mednarodni sporazum sklene, se mi zdi nemarno. Na ta problem se gleda zelo marginalno. Z malo angažiranja menim, da bi

se to lahko rešilo, uredilo po pravi poti. Seveda pa so to stvari, ki so vedno povezane ali z oblastjo ali nekimi političnimi interesi.«).

Zdi se, da se slaba obveščенost začne že na MDDSZ, ki bi moralo imeti večjo vlogo pri seznanjanju centrov za socialno delo o novih dokumentih, možnostih in spremembah. Na nujne dialog med posvojitelji in državnimi organi je leta 2005 opozorila peticija za vzpostavitev meddržavnih posvojitve v Sloveniji s 1.800 podpisniki, ki jo je zavod Med.Over.Net predal ministru za delo, družino in socialne zadeve (gl. Predaja peticije ...). Bodoči socialni starši–posvojitelji so zlasti ugotavljali, da nimajo zadostne podpore pri iskanju otroka in pripravah na posvojitve. Poleg tega je izvajanje postopkov povsem prepuščeno delavcem v centrih za socialno delo, ki za to delo niso zadosti usposobljeni. Posvojiteljski pari in individualne osebe, ki imajo možnost posvojitve v tujini, naletijo v Sloveniji na birokratske težave glede priznanja posvojitve. Mnogi vidijo rešitev v ustanovitvi republiškega centra, ki bi povezoval regionalne koordinacijske skupine in imel pregled nad osebami, ki čakajo na otroke, in otroki, ki naj dobijo socialne starše (Miko 2007: 18).

Praden par ali individualna oseba začne pridobivati dokumente, na prvem srečanju socialna delavka spregovori o posvojitvah, se pozanima, kakšno je njihovo mnenje o tem, kaj vedo o posvojitvah, seznanji jih z literaturo s področja in predlaga, da se o tem seznanijo na spletnih straneh (osebni pogovori s socialnimi delavkami, 2007). Na centrih za socialno delo so poudarili, da v praksi ni veliko individualnih oseb (žensk), ki bi posvojile mlajšega otroka (npr. v tujini), sami pa jim jih tudi ne dajejo v posvojitve. Glede na to, da je otrok malo, jih raje dajejo parom, seveda zato, »da se da otroku kar najboljše možnosti za razvoj«. Družbeni konstrukt današnje družine temelji na predpostavki, da so za družino potrebna oče in mati, čeprav realnost dokazuje, da so otroci v preteklosti pa tudi danes odraščali ob odsotnosti očeta, materi pa je bila dodeljena vloga (zaposlene) gospodinje. Medsebojna odvisnost med materjo in otrokom in njuna odvisnost od moških sta vidni v vsaki družbi in vplivata na

¹ Zanimivo pa je, da je na spletnih straneh ameriškega ministrstva, ki ureja družinsko področje, mogoče dobiti informacije o mednarodnih posvojitvah o skoraj vseh državah po svetu, tudi Sloveniji (gl. Welcome to adoption).

psihologijo vsakega bitja. Odvisnost je povzročila neenake odnose moči. V ideologiji o družbenem položaju žensk v zgodovini naletimo na dve trditvi – da so ženske le gospodinje in da so le ženske primerne za vzgojo otrok. Prvo trditev označujemo kot »mit o spolni delitvi dela«, drugo pa kot »mit o materinstvu«. Antropologi so ugotovili, da funkcija mita ni le pojasnjevalna, ampak podpira obstoječi družbeni red, ohranja tradicionalne družbene vrednote ter časti tradicijo. Vrednote opisane v mitih, veljajo za svete in se prenašajo iz roda v rod (Oakley 2000: 169–171). Vloge spolov so seveda ustvarjene kulturno in ne biološko. Na tem mestu bi morali opozoriti, da take delitve niso več primerne, da se stvari spreminjajo. Današnje ženske se za otroke odločajo pozneje in načrtno, imajo svojo kariero, svoj zaslužek. Zakaj bi torej verjeli, da bo otrok dobil vse najboljše le v družini, kjer sta prisotna oba starša. Kot pravi Oakley (2000: 74): »Posledica industrializacije je, da dom pomeni 'družino', ne pa dela. V našem jeziku imamo izraz za moškega 'družinski človek', ustreznega izraza za žensko pa nimamo. Bil bi družbeno nepotreben, saj družina pomeni žensko. Ženska rodi otroke, skrbi zanje, doma je gospodinja – če dom pomeni družino, potem je družina ženska.« Čeprav večina žensk pretežno samih skrbi za gospodinjstvo, je pogosta praksa, da ženski, ki se odloči za posvojitev, ponudijo v posvojitev starejšega ali hendikepiranega otroka (osebni pogovori, 2007). Tudi pari, ki živijo v zunajzakonski skupnosti, ne veljajo za potencialne posvojitelje in po veljavni zakonodaji ne morejo posvojiti otroka. 135. člen ZZZDR pravi, da nihče ne more biti posvojen od več oseb, razen če sta posvojitelja zakonca. 138. člen ZZZDR pravi, da lahko zakonca samo skupaj posvojita otroke, razen če kateri od njiju posvoji otroka svojega zakonca. Na centru za socialno delo so ob tem poudarili, da bo novi družinski zakonik pare, ki živijo v zunajzakonski skupnosti, izenačil z zakonskimi pari glede možnosti za posvojitev. Novi zakon naj bi formalnopravno uzakonil tudi posvojitev, ki jo opravi ena sama oseba. Do danes namreč ni bilo nikjer zapisano, ali se taka posvojitev

more ali ne more izvršiti. Primeri iz prakse nam kažejo, da je do takih posvojitvev največkrat prišlo v okviru nacionalnih posvojitvev, ko je bil otrok čustveno navezan na to osebo, na primer na sestro svoje biološke mame, teto ali rejnico. Tudi v okviru mednarodnih posvojitvev imamo v Sloveniji ženske, ki so same posvojile otroka. Predlog novega družinskega zakonika z dne 18. 6. 2007, ki je trenutno v medresorskem usklajevanju, poleg zakoncev kot potencialne posvojitelje omenja še zunajzakonske partnerje in samske osebe, vendar le izjemoma. V 199. členu je zapisano:

- 1) Zakonca ali zunajzakonska partnerja lahko samo skupaj posvojita otroka, razen če eden od njiju posvoji otroka svojega zakonca ali zunajzakonskega partnerja.
- 2) Posvojitelj je lahko ena oseba, če posvojitve ni bilo mogoče opraviti na način iz prejšnjega odstavka in je taka posvojitev v otrokovo korist.

V pogovorih so mnoge socialne delavke poudarile, da parom ne bi smelo biti v breme žrtvovati nekaj svobode in se odločiti za sklenitev zakonske zveze, če želijo posvojiti otroka (osebni pogovori, 2007).

Po izvedenem postopku ugotavljanja primernosti za posvojitev center za socialno delo dodeli vlagatelju za posvojitev status kandidata za posvojitev in ga vpiše v centralno zbirko kandidatov skupaj s strokovnim mnenjem o kandidaturi. Po podatkih informacijskega sistema, ki je pripravljen za področje posvojitvev, je bilo v začetku julija 2008 na centrih za socialno delo v Sloveniji 310 vlog za posvojitev; od tega je bilo 194 prosilcev že ocenjenih za možne posvojitelje.

Od 194 parov je bilo 60 parom izdano tudi mnenje za izdajo potrdil za mednarodne posvojitve (podatek je 8. 7. 2008 dalo MDDSZ). Število posvojitvev v Sloveniji se od slovenske osamosvojitve leta 1991 dalje giblje med 20 in 40 letno. Podatkov o posvojitvah iz drugih držav na MDDSZ nimajo. Strokovna delavka iz resorja za družino na ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve Tanja Oberski je povedala, da ni natančnih podatkov, koliko posvojiteljev dejansko tudi posvoji otroke iz tujine.

IZKUŠNJE LJUDI, KI SO POSTALI SOCIALNI STARŠI Z MEDNARODNO POSVOJITVIJO

V Sloveniji je zelo pomembno biti biološki starš (Cveta: »Ja, imam to izkušnjo, mogoče tudi zato, ker je pri nas rodnost zelo nizka. Vsaka nosečnost, porod je pri nas zelo glorificiran.«). To je bil najverjetneje razlog, da so socialni starši poudarjali, da so naredili vse, da bi dobili biološkega otroka (Fani: »Tako kot večina sem si želela biološkega otroka, ne samo enega, naredili smo tisoč in eno stvar, da bi to tudi uresničili, a ni uspelo.« Cveta: »Pomembno je da se ne sramuješ samega sebe in si daš priznanje, ne glede na okolje, da si kljub temu, da ne moreš imeti biološkega otroka, prav tako lahko dober starš.«). Ko paru ali sami ženski ne uspe, začne razmišljati v »drugi smeri« (Ema: »Ko ti ne uspe, začneš razmišljati v drugi smeri. V tebi mora dozoreti spoznanje, da si res želiš otoka, ki ni tvoje krvi, da sprejmeš dejstvo, da mu boš moral vedno stati ob strani, ne glede na vse. Ko to sprejmeš, ti je vseeno. Potem si samo še želiš otroka. In ni pomembno. Biološki ali ne, to je tvoj otok za vedno.«). Posvojitev pa mnogim ljudem, ki kot družino definirajo skupnost odraslih in otrok, ne prinese le zelenega otroka, temveč tudi družino (Fani: »In tako smo postali običajna družina.«).

Bodoči socialni starši sprejmejo realnost, da ne morejo biti biološki starši (Hana: »Če ne moreš biti, ne moreš ničesar zoper to. Potem si to, kar lahko si.«). Čeprav je to za mnoge povezano z občutki izgube, se ta občutek ob sprejemu otroka spremeni (Dule: »Od trenutka, ko sva videla otroka, sva nehala razmišljati o tem. Ne razmišljaš več, ali si biološki starš. Si njegov starš in pika, o drugem ni dvoma, ni več vprašanj o tem.«). Vprašanja o njihovem razmišljanju in pogledu na to, da imajo otroka, ki ni biološki, se jim zdijo nepomembna (Ana: »Ne vem, kaj je razlika, zato ker nimam biološkega. To vprašanje se mi zdi, kot če imaš dva otroka, pa te vprašajo, katerega imaš rajši.«).

Opisovanje občutkov po posvojitvi dokazujejo, da je skrb za otroka socialni in ne biološki fenomen, saj gre za občutek starševstva, ki ni vezan na biološko vez z otrokom (Cveta: »Ko

smo se potem s sestrami pogovarjale, kaj so čutile one in jaz, so v bistvu občutki podobni, pa čeprav so one nosile otroka v trebuhu, jaz in mož pa v glavi. Potem ko dobiš otroka, se šele začne, mati moraš še postati.«). Velikokrat posvojitelje loči od bioloških staršev njihova starost (Fani: »Morda je samo najina starost tista, kajti če bi bila biološka starša, bi bila mlajša.«).

ODLOČITEV ZA MEDNARODNO POSVOJITEV

Odločitev ljudi za mednarodno posvojitve so številne in zelo različne. Posvojitelji-socialni starši se odločajo za mednarodno posvojitve, ker menijo, da je v Sloveniji skoraj nemogoče posvojiti otroka (Iris: »Po ugotovitvi in pogovoru na CSD sva uvidela, da za naju obstaja samo možnost mednarodne posvojitve. Sva prestara za deset let čakanja na otroka v Sloveniji.« Fani: »Že nekaj let prej sva bila prijavljena na domačem centru kot željna posvojiteljca.«). Nekateri se za nacionalno posvojitve sploh niso odločili, ker so menili, da bi bilo to zapravljanje časa (Dule: »Potem ko sva se pozanimala, kako potekajo postopki v Sloveniji, sva ugotovila, da so ti zelo dolgi in lahko trajajo do 10 let. Potem sva naredila isti postopek, kot če bi posvojila v Sloveniji, pridobila potrebno dokumentacijo in šla takoj v mednarodno posvojitve.«). Mnogi so v tem videli edino možnost, da so prišli do otroka po vrsti neuspešnih poizkusov, da bi se jim rodil otrok (Fani: »V tem smo videli edino možnost priti do otroka, pa smo se je kar lotili.« Cveta: »Po neuspešnih poizkusih z umetno oploditvijo in po spontanem splavu začneš razmišljati o tem, da je mogoče to usoda, da ti je namenjeno nekaj drugega, neobičajnega.«). Čeprav se meja starosti staršev zvišuje in se ljudje odločajo za otroka pozneje kot nekdanj, se posvojitelji kljub temu zavedajo, da je lahko čakanje na otroka iz Slovenije predolgo in se zato odločijo za mednarodno posvojitve (Cveta: »Morala bi čakati najmanj pet let, kar bi pomenilo, da bi bila oba starejša starša.«).

Za možnost mednarodne posvojitve posvojitelji največkrat izvedo od sorodnikov,

prijatelj, znanec (Cveta: »Za to možnost sva slučajno izvedela od sestre, ki je izvedela od njenih znancev.«) ali iz medijev (Iris: »Prek interneta in časopisa.«). Veliko teh znancev pozna koga s podobno izkušnjo (Dule: »Za to možnost sva izvedela slučajno, prek znancev moje tašče, ki so tudi posvojili v Makedoniji.«). Samo eden od intervjuvancev je za to možnost prvič izvedel na centru za socialno delo (Hana: »Na centru za socialno delo v Kranju. Smo imeli občasna srečanja, kjer so nam to omenili. So rekli, da lahko probamo. To je bilo potem takrat možno, ko se je podpisala konvencija, ker prej ni bilo možno, zato so sploh to omenili.«).

V času postopkov za mednarodno posvojitve so imeli bodoči socialni starši pogosto občutek, da prepuščajo usodo svoje bodoče družine tujemu uradniku v drugi državi, kar jih je navdajalo z negotovostjo (Dule: »Spuščaš se v neko neznanko. Malo veš o postopku, o samem poteku. Želel bi si imeti več informacij o tem, kaj se dogaja s postopkom, kje si.«). Mnogi so si ob tem pomagali na različne načine (Ana: »Jaz sem se šla učiti ruščine.« Barbi: »In ko so papirji tam, vzpostaviti dober odnos, klicati, kazati zanimanje in si zmagal.« Fani: »Gnala naju je velika želja, da nama uspe, in tokrat sva tudi verjela, da bova otroka tudi pripeljala domov.«). Socialni starši najdejo različne načine, kako se spopadajo s problemi (Ana: »Probleme smo reševali sproti.« Hana: »Pogovarjala sem se o tem s partnerjem.« Dule: »Klicala sva ljudi, ki so že posvojili in ki so bili na tem, da posvojijo.«). Pomembno vlogo pri premagovanju problemov igrajo tudi prijatelji, znanci, družine, ki stojijo posvojiteljem v procesu ob strani (Cveta: »Partner. Bila sva zelo povezana, še bolj. Potem sestri, mama, v službi, vsi so nama šli na roko.«).

LASTNA IZNAJDLJIVOST NAMESTO STROKOVNE PODPORE

Postopek mednarodne posvojitve zahteva veliko energije in iznajdljivosti (Dule: »Midva sva pred tem veliko brala, se pogovarjala, si

pridobivala informacije.«). Bodoči starši so praviloma pogrešali informacije o mednarodni posvojitvi in so bili prepuščeni samim sebi (Cveta: »Najprej, da centri za socialno delo niso imeli nobenih informacij o tem.«). Verjetno tudi nepoznavanje postopka pri strokovnih delavcih vpliva na njihovo nestrokovno delo (Fani: »Srečevala sva se z izrazito veliko napakami uradnikov.« Barbi: »Ko sem šla do socialne, ker sem rabila socialno poročilo, mi ga ni dala.«). Eden od najpogostejših problemov ljudi, ki želijo posvojiti otroka iz tujine, so številni birokratski postopki, ki so malo znani in stvar osebnega raziskovanja (Iris: »Bilo je veliko birokracije, iskanja poti, spremembami zahtevanih dokumentov, roki za oddajo dokumentov.«). Sam proces posvojitve je dolga in negotova pot (Dule: »Pričakanje je bilo precej težko, je precej neznanek, ne veš točno, v kaj se spuščáš.«). Posvojitelji se znajdejo tako v časovnem stresu (Ana: »Si pod časovnim pritiskom, da ne bo kaj narobe, da boš pravočasno oddal, da se ne bo kak postopek spremenil.«) kot čustvenem stresu (Iris: »Najtežji je občutek negotovosti, ki naju je spomnil na prejšnje izgube otroka. Občutek, da nam še ta pot ne bo namenjena.«). Ko posvojitelji oddajo prošnjo za posvojitve, pride na vrsto faza čakanja, ki je po mnenju marsikaterega izmed njih najbolj stresna (Hana: »Čakaš pa čakaš, to te najbolj ubija.«).

Pri premagovanju težav, skrbi, posvojiteljem pomagajo najbližji (Ana: »Pogovor z možem.«), izkušnje ostalih posvojiteljev (Dule), želja po otroku (Hana). Če se pojavljajo še kakšni dvomi in skrbi, jih na koncu prežene otrok sam (Cveta: »Sama punčka. Otrok ima v sebi to moč, da te nauči takšno stvar.«).

Ena od skupnih značilnosti je bila negotovost, ali bo posvojitve uspela in bila tudi formalnopravno urejena. Eden od razlogov je širjenje negativnih informacij (postopki so nejasni, ideologija o služenju denarja s prodajo otrok) je v tem, da imajo strokovne delavke o posvojitvah premalo znanja. Skrb bodočih staršev je bila največkrat ta, ali bo do posvojitve sploh prišlo (Goga: »Najbolj naju je seveda skrbelo, da posvojitve ne bo uspela.« Dule: »Upala sva, da bo postopek povsem

korekten.«). Starše poleg izvedbe posvojitve skrbi tudi, kako bodo dobri starši (Ema: »Ali bo uspelo, ali bova dobra starša?«).

PRIČAKOVANJA POSVOJITELJEV GLEDE OTROK

Večina bodočih socialnih staršev je bila na posvojitve pripravljena in na starševstvo so gledali zelo stvarno (Hana: »Mislim, da sem bila dosti pripravljena. Saj probleme, ki nastanejo, pač sproti rešuješ, se prilagajaš.« Cveta: »Kot starš pa tako ali tako nisi nikoli stoodstotno pripravljen, vedno je vprašanje, zakaj pa nisem to tako naredil, mogoče bi bilo boljše [kaj drugega]. Menim, da je lahko vsak, če nima ne vem kakšnih problemov z zdravjem, tako fizičnim kot psihičnim, sposoben posvojiti.« Ana: »Jaz menim, da, kdor se je odločil, da bo posvojil, si je že precej razčistil. No, po navadi morata biti za to dva in če sta dva za to, je že dober filter.«).

Vsak starš rad spremlja svojega otroka na njegovi razvojni poti, pomembno mu je, kako prvič shodi, spregovori. Marsikateri posvojitelj je prikrajšan za prve mesece ali celo leta otrokovega razvoja. Večina staršev–posvojiteljev si zato želi posvojiti čim mlajšega otroka, najraje mlajšega od enega leta (Barbi: »Da je star do enega leta in nič več, tako da je čim mlajši.«) ali vsaj do treh let (Iris: »Želela sva otroka do treh let.«). Tako lahko spremljajo njihov razvoj in jih tudi učijo procesa socializacije. Z željo po čim mlajšem otroku se pojavlja pričakovanje po zdravem otroku (Ana: »Le da je zdrav in da nima kakih hudih dednih bolezni ali pa hudih bolezni, kot je AIDS in podobno.«). Posvojitelji nimajo podatkov o otrokovih bioloških starših, torej tudi ne o njihovih boleznih. Če je z otrokom kaj narobe, se lahko izkaže šele pozneje. Vendar imajo posvojitelji informacije, da naj bi v posvojitve dajali le zdrave otroke (Barbi: »Saj v posvojitve dajejo le zdrave otroke.«). Vsak od nas sanja, ima predstave o določenih stvareh, kaj bi lahko bilo, kako bo. Tudi posvojitelji se ukvarjajo z idejo, kako bo, ko bodo posvojili otroka (Cveta: »Kakšen bom kot oče? Kakšno bo otroštvo, kako bo potekalo?«). Nekaterim se realnost bistveno

ne odmakne od predstav (Fani: »Tako je, kot sva si predstavljala, morda v kakšnih malenkostih še lažje.«), drugi doživljajo drugačno realnost (Iris: »Preden greš v posvojitve, ne veš, kaj pravzaprav to pomeni. Želiš si ustvariti družino, biti starš otroku, a to so idealizirane predstave.«), ki pa je kljub vsemu lepa (Iris: »Realnost je lepa, a zelo naporna.«).

Za nekatere posvojitve pomeni, da bodo morali spremeniti dosednji način življenja, kar ne glede na željo po družini zbuja strah, dvom (Cveta: »No, in v vse to udobje, lenobnost, in to pri skoraj 40 vzeti nekoga, ki je zelo mlad, z veliko energije, z različnimi potrebami. Imela sem tremo, če bom zmogla.«).

ODZIV BLIŽNJIH OSEB IN OKOLICE NA POSVOJITEV

Ljudje različno tolmačijo postopek mednarodne posvojitve; nekaterim se zdi sporen, drugim ne. Različno stopnjo tveganja pripisujejo tudi državam, od koder prihajajo otroci. Dvomi in skrb pa so povezani tudi z medijsko konstruiranimi zgodbami, ki namesto strokovnega obveščanja oblikujejo korpus »znanj o mednarodnih posvojitvah« (Fani: »Dokler so vedeli, da čakava v Makedoniji, se jim ni zdelo nič nenavadnega, ko pa sva moževim staršem sporočila, da se lotevava posvojitve v Rusiji, sta bila zelo prestrašena in sta naju hotela odvrniti. Povedala sem jima ravno dva dni po tem, ko sta gledala film primera posvojitve iz Rusije v ZDA, kjer so jima otroka vzeli nazaj.«).

Nekaterim se posvojitve še vedno zdi tabu, zato starše, ki posvojijo otroka, svarijo, naj o tem ne govorijo (Ana: »Tašča, ko je povedala nekim svojim sorodnikom o posvojitvi, so ji rekli: Ja kaj ti pa je, kaj pa to govoriš naokrog!«). Še več, predstava o otroku, ki bo posvojen, je negativna, stereotipna (Ana: »Vsi so že prej vedeli, da bova posvojila iz Rusije, in mislim, da so si vsi malo predstavljali, da bo en tak ubogi otrok.«), potem pa so presenečeni (Ana: »In potem so zagledali takega živahnega dečka.«). Ponavlja se delitev na »svoje« in »tuje« otroke (Dule: »Drugače pa, kot sem rekel, nisva imela

nekih problemov, kljub temu da je otrok precej bolj temnejši. Če so mene videli z njim, so vprašali, odkod je mama, če mamu z njim, so vprašali, od kod je oče. Eni reagirajo zelo običajno, drugi ne, predvsem neznanci. Recimo, ena takih je: Ta pa ni vaš! Ampak to je mogoče eno tako reklo, ki ga ljudje pač rečejo, ko se zavedajo, da otrok biološko mogoče ni od dveh staršev. No, na takšen komentar odvrneva: Ja, ta pa je naš!«).

Odzivi na posvojitve so pogosto spodbudni. Po začetnem presenečenju (Ana: »Vsi so bili najprej začudeni, ker niti niso pomislili na to možnost.«) je prišlo navdušenje in veselje (Ema: »Moji starši so bili takoj zelo veseli. Takoj so kupili peskovnik in komaj čakajo, da pripeljem otroka domov.« Dule: »Bližnji so pozitivno sprejeli najino odločitev in naju pri tem podpirali in stali ob strani.« Barbi: »Potem ko sva prišla domov z otrokom, so nama organizirali zabavo, skoraj cela vas naju je počakala, bila so darila.«). Mnogi starši in prijatelji ponudijo posvojiteljem podporo pri odločitvi. Zaznati je bilo identificiranje s posvojencem (Cveta: »Ljudje so naklonjenimi posvojitvam, ker ta arhetip sirote je pri nas zelo močen. Vsak se identificira z zapuščenim otrokom, kako bi bilo pa meni, če bi bil sirota.«), ljudje se odprejo (Fani: »Veliko starejših mi je tudi povedalo, da so sami posvojeni, zvedela sem za kar tri primere iz moje ožje okolice, prej pa tega nisem vedela.«).

V pogovorih je bilo očitno, da majhni otroci, ko so posvojeni, še ne doživljajo negativnih odzivov okolice, starši pa se zavedajo latentne možnosti, da bodo v prihodnosti diskriminirani (Fani: »Zaenkrat ne, ravno nasprotno. Deležen je bil ogromno pozitivne pozornosti.« Hana: »Ne, zaenkrat še ne. Kako bo, ko bo večji, ne vem, verjetno bo tudi kaka zlobna beseda.«).

VPLIV SLOVENSkih MEDIJEV NA RAZUMEVANJE MEDNARODNE POSVOJITVE

Mediji imajo pomembno vlogo pri oblikovanju javnega mnenja, ker nezavedno oblikujejo

predstave in mnenja. Če nam televizija ponuja zgodbe o »ukradenih otrocih«, o tem, da je treba za mednarodno posvojitve odšteti veliko denarja, bomo pomislili, da gre za »kupovanje otrok« (Dule: »Na to se gleda s predsodki. Pri mednarodnih posvojitvah se vedno govori o nekih zneskih in potem se na to gleda kot na kupovanje otrok, na trgovino z otroki.«). Dejstvo je, da se ob mednarodni posvojitvi pojavijo stroški – prevajanje dokumentov, overovitev, prevozi in bivanja v državi, v kateri živi otrok, ki bo posvojen. Posvojitelji, s katerimi sem opravila pogovor, so večkrat tudi poudarili, da jim je bila pri postopku zelo pomembna korektnost. Eden od njih je dejal, da bi takoj ustavil posvojitveni postopek, če bi se izkazalo, da bo do otroka prišel s podkupnino. Podobna so bila tudi razmišljanja ostalih posvojiteljev.

Slovenski časopisi pogosto poročajo o mednarodnih posvojitvah, vendar gre navadno za senzacionalne novice z naslovi: »Madonna posvojila siroto iz Malavija«, »Angelina Jolie zopet posvojila otroka« ipd. Te medijske reprezentacije imajo dve strani – negativno, ki ljudem prikazujejo mednarodne posvojitve kot modno muho zvezdnic, in pozitivno, saj približajo mednarodne posvojitve širši javnosti. Za medijske zvezdnike se zdi, da je posvojitve otrok nekaj povsem običajnega, pri ljudeh pa se ustvari predstava o novem modnem trendu (Ana: »In seveda potem mediji vplivajo na javno mnenje. Sedaj imam občutek, da vsi merijo na tisto Angelino ali ostale zvezde, vedno ko je mednarodna posvojitve, povežejo z zvezdami.«).

Mediji s svojim pisanjem torej ne prispevajo k boljši prepoznavnosti in razumevanju mednarodnih posvojitve. Velikokrat pišejo zelo populistično (Ana: »Kot, no, zdaj bom pa jaz nekaj napisala o tem, in pol pišejo traparije, gre k enemu viru informacij in potem to pišejo, kot da je edini vir.«). Mediji konstruirajo dvome, ali je posvojitve za otroka sploh »dobra« (Cveta: »Bila sem zelo presenečena, ko sem v sobotni prilogi prebrala, kako bo ta otrok pri nas. Ja, kaj bo pa ta otrok tam? Ja, kako bo pa otrok z avtizmom pri nas, kakšen pa bo otrok, ki ga bom rodila, kako bo nekdo ...? Ja, nekako bo moral. Pisalo je, da je tem otrokom težko, da

so jezni, ker so jih vlekli iz njihovega okolja. Kot da najstniki niso jezni!«).

Poleg teh senzacionalnih novic je bilo v zadnjih dveh letih napisanih tudi nekaj člankov na temo mednarodne posvojitve v Sloveniji (Kesič 2006, Miko 2007, Izgoršek 2006). Lahko bi rekli, da ti članki opozarjajo, da se stanje na področju mednarodnih posvojitvev spreminja ter da z njimi mediji informirajo ljudi o možnosti mednarodnih posvojitvev, vendar to še vedno ni zadostno (Ema: »O tem se veliko govori, a premalo naredi. Ljudje niti ne vedo, kako težko je priti do otroka.«). K boljši prepoznavnosti in boljšemu razumevanju mednarodnih posvojitvev lahko prispevajo posvojitelji–socialni starši sami, tako da o tem pišejo članke, seznanjajo ljudi na centrih, govorijo o tem (Iris: »Veliko se piše v občilih, seveda po zaslugi samih staršev, ki si prizadevajo za osveščenost javnosti.«).

DETABUIZACIJA POSVOJITVE: POGOVORI MED OTROCI IN STARŠI, KI SO JIH POSVOJILI

V vseh pogovorih so otroci svoje socialne starše poimenovali »oče« in »mama«. Posvojitelji s svojim otrokom delijo izkušnjo posvojitve. O posvojitvi jih seznanjajo sproti (Cveta: »Da, o tem govorimo sproti.«) in na način, primeren njihovi starosti (Ana: »Mislim, da je še premajhen, da bi mu začela razlagati, da ga je rodila druga ženska. Treba je imeti občutek za to. Zdaj je ta faza, da mislim, da on ve, da prihaja iz Moskve, je Moskovčan.«). Posvojitelji starejših otrok imajo s svojimi otroki že bolj poglobljene pogovore o njihovem izvoru (Cveta: »Dobila sem dokumentacijo o porodu, kakšno oceno je dobila ob rojstvu, da so bili starši zdravi. Pogovarjali sva se o različnih možnostih, zakaj sta jo roditelja zapustila.«). Do pogovora o posvojitvi pride spontano in večkrat (Dule: »Uh. Zgodbo. O tem smo se pogovarjali in se pogovarjamo.«).

Tudi socialni starši, ki so imeli še majhne otroke, so poudarili, da jim nameravajo povedati, da so posvojeni (Barbi: »Ja, samo sedaj še ne, ker je še premajhna. Takoj ko bova videla, da lahko, bova povedala, seveda ne bova zdaj

čakala do 14. leta.«). Tisti, ki še čakajo otroka, premišljujejo, kako otroka seznaniti s tem (Iris: »Povedali bomo čim bolj po resnici, v pozitivni luči seveda, in da ni on odgovoren zato, da ne živi pri bioloških starših.«). Če z otrokom govorimo o njegovi izkušnji, jo lahko deli z drugimi (Hana: »To gor raste z njim, tud kakšnemu že pove, tko kakšnemu sošolcu.«). Pogovor pomaga premagovati tudi različne skrbi in strahove, ki jih imajo otroci (Cveta: »Ima namreč sporočilo tega, da je bila zapuščena. In jo je strah tega. Potem sprašuje, kaj če se nama kaj zgodi, kdo bo skrbel zame. Ampak smo ji zagotovili, da ima zelo veliko družino, kjer jo imajo vsi radi.«). Vsi posvojitelji poleg sreče (Ana: »Da je imel veliko srečo, da je srečal naju, midva pa še večjo, ker sva srečala njega, da nam je namenjeno, da se imamo radi.«) občutijo tudi skrb, ki se nanaša na prihodnost, torej ko bodo otroci že večji in bodo zahtevali, lahko tudi ne, bolj poglobljene odgovore (Dule: »Majhen je še. Drugače pa neka skrb vedno obstaja. Kako bo on to sprejel, ostaja v zraku.«). Vedno obstaja tudi vprašanje bioloških staršev (Dule: »Včasih se pojavi misel, se vprašam, kje so, kaj delajo, ali so dobro.«). Socialni starši do njih čutijo simpatije in spoštovanje (Ana: »To pa spoštujem, da rajši da otroka od sebe, če misli, da ne more skrbeti zanj. To se mi zdi zelo pogumna odločitev.«). Vprašanje, ki se veže na prihodnost, je tudi vprašanje, ali bodo otroci želeli poiskati in spoznati svoje biološke starše. Če do take odločitve pride, so socialni starši svojim otrokom pri tem dolžni pomagati in jim stati ob strani (Ana: »In če bo imel željo, da poišče svojo roditeljico, mu jo bova pomagala poiskati.«).

V pogovorih so se današnji posvojitelji strinjali z Elo Zupančič, ki je nekoč zapisala: »Posvojitve ne sme biti tabu tema, ampak se je potrebno o njej pogovarjati povsem odkrito« (Zupančič 1987: 11).

Otroke naj bi že od malega seznanili, da so bili posvojeni, seveda na način, primeren njihovi starosti. Če se o tem govori, otroci tega potem ne doživljajo, kot da gre za nekaj slabega, in delijo svojo zgodbo z vrstniki. Ko starši govorijo o tem s svojimi otroki, jih tudi pripravijo na morebitne negativne odzive okolja.

Če ima otrok sporočilo, da je vse dobro, da ni nič drugačen, ker je posvojen, zlasti pa če ve, da je zaželen in ljubljen, se bo lahko drugače odzval na pripombe okolice. Ko so majhni, so otroci zadovoljni s čisto preprostimi odgovori, s samim procesom odraščanja pa je povsem običajno, da bo otroke zanimalo še kaj več. Socialni starši tudi ne izključujejo možnosti, da bi njihovi otroci želeli srečati biološke starše. Mnogi so dejali, da jim bodo pomagali iskati biološke starše, če bodo otroci to hoteli in da jim bodo poskušali čimbolj približati državo v kateri so se rodili.

SOCIALNO DELO IN SKROMNA ZNANJA NA PODROČJU MEDNARODNIH POSVOJITEV

Kot je že bilo opisano, se postopek vsake, tudi mednarodne posvojitve začne z oddajo vloge na pristojni center za socialno delo. Ko ljudje oddajo vlogo, naletijo na različne odzive socialnih delavcev. Osebne zgodbe so izpričale, da so imeli bodoči starši pred odločitvijo za posvojitve vrsto težkih in neprijetnih situacij in da socialne delavke in delavci niso usposobljeni za strokovno podporo in pomoč na tem področju, pa čeprav jih zavezuje kodeks etike socialnih delavk in delavcev Slovenije (http://www.fsd.si/kodeks_etike.htm), v katerem je zapisano: »Delo socialne delavke/delavca mora biti vselej v pomoč in korist uporabnikom, s katerim dela. Tega ne sme ogroziti noben drug(ačen) interes ali namen« (4. člen).

Zdi se, da bi moralo prav ministrstvu za delo, družine in socialne zadeve na področju mednarodnih posvojitve bolj preverjati strokovnost socialnih služb, ki naj bi pomagale parom in posameznikom, posameznicam v tem postopku (Ana: »Če je ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve v zakonu zapisano, da je odgovorno za vzpostavitev in uveljavitev izvajane konvencije o mednarodnih posvojitvah, potem bi morali to področje bolj urediti in si prizadevati pomagati parom, ki v tem postopku so. To pomeni urediti tudi pravila, kako naj se CSD obnaša do parov, jim olajšati zadeve pri pridobivanju potrdil raznih ministrstev, tako da imaš

že vnaprej neko prednost. Da bi ministrstvo pomagalo. Da bi zbrali, nekoga zadolžiti, da bi zbiral podatke, kako potekajo mednarodne posvojitve v posameznih državah. Da potem, ko bi par imel željo in dokazilo o primernosti za posvojitve, da jim pomagajo. Mislim, da je to najmanj, kar se lahko naredi, da se v državo pripelje nov državljan. Ravno tako kot se dobi novega državljana, se osreči ena družina.«).

Sedanja praksa centrov za socialno delo kaže žalostno podobo (Dule: »Glede mednarodnih postopkov jim ni bilo najbolj jasno. Vedeli so, da so nekateri starši to naredili, ampak samega postopka niso poznali.«). Še več, neka socialna delavka sploh ni vedela, da so mednarodne posvojitve mogoče (Barbi: »Dejala mi je: Ja, gospa, saj to se pa ne da! In sem jim povedala, da se da.«). Večina intervjuvancev je bila razočaranih nad strokovnim delom socialnih delavk (Fani: »Mi smo bili povsem razočarani, ker če ne bi bila zelo tečna, bi na dokumente na CSD zelo dolgo čakala.«). Nekatere pa so bile kljub pomanjkanju informacij korektno in so ponudile strokovne usluge (Ana: »V najinem primeru so bili korektni. Midva sva jim povedala, kaj potrebujeva. Imela sva srečo, da so nama prisluhnilo in niso trmarili po svoje, kar bi bilo čisto možno, ker oni imajo pač svoje poglede na to. Moram reči, zelo v redu. Tudi sedaj, ko je bilo potrebno, da prideta socialna delavka in psihologinja, sta prišli. V Moskvo morava po posvojitvi poslati še tri poročila, kako gre najinemu otroku.«). Druge socialne delavke pa, narobe, niso pokazale strokovnega znanja za delo z ljudmi (Barbi: »Ko sva prinesla papirje: Ja, OK, sta prinesla papirje, ampak bodo ostali tukaj. In to je rekla tako dobesedno. Boljše, da bi me s kolom po glavi užgala. Si misliš, ja zdaj bom kako vzpodbudno besedo dobila, ona pa tako.«).

Mnogi so v pogovoru poudarili, da je pomembno imeti veliko potrpljenja (Dule: »Ko se odločiš za posvojitve, je treba biti vztrajen in zadevo izpeljati do konca, da te birokratske ovire in neprimerni ljudje na pomembnih mestih ne odvrnejo od tega. Iskati je potrebno čim več informacij, iz čim več virov in veliko težiti uradnikom.«), vztrajati na poti do cilja

(Ana: »Verjeti moraš, da ti bo uspelo, ker če imaš dosti močno željo, najdeš sredstva in načine, da to uresničiš.«). Posvojitelji lahko vedno računajo na pomoč in svetovanje drugih posvojiteljev (Fani: »Težko je začeti, potem pa stvari kar stečejo, saj so ostali posvojitelji pripravljene pomagati.«).

Še slabše je, ko bodoči starši naletijo na predsodke strokovnjakov, ki so za naravo njihovega dela nesprejemljivi (Dule: »Vem pa za primer, ko je par prišel k psihologinji, da jima je rekla, naj ne posvojijo otroka iz Makedonije, ker imajo slabše sposobnosti na področju logike. Ko sta prišla k njej po potrdilo o primernosti za posvojitve, jima je svetovala, naj ne gresta v ta postopek.«).

SKLEP: VZPOSTAVITEV MINIMALNIH STANDARDOV

Te izkušnje pojasnijo, zakaj so bili ljudje, ki so želeli posvojiti otroka v tujini, povečini prepuščeni lastni iznajdljivosti. Velikokrat so si pomagali z »zvezami in poznanstvi« (Fani: »Ker pa sva imela že slabo izkušnjo z njimi pri posvojitvi iz Makedonije, sva uporabila osebne zveze, da so se bolj potrudili.« Barbi: »Družinski prijatelj naju je peljal v Bitolo, to je 170 kilometrov ven iz Skopja.«).

Za delo centrov za socialno delo bi minimalni standardi pomenili tole:

- Urediti pravila, kako naj se centri za socialno delo obnašajo do parov, posameznikov in posameznikov, ki so v postopku mednarodnih posvojitvev.
- Socialni delavci in ostali strokovni delavci bi morali biti dobro seznanjeni s postopki in imeti znanje za ravnanje na tem specifičnem področju.
- Treba bi bilo organizirati center za mednarodne posvojitve, kjer bi posvojitelji dobili vse informacije in napotke, kaj zahteva sam postopek, katere dokumente je treba pridobiti za posvojitve v posameznih državah, kje lahko pridobijo te dokumente ipd.; tako bi se vzpostavila baza podatkov, ki bi pomagala ljudem v samem postopku posvojitve. V tovrstnem centru za mednarodne posvojitve bi pridobili tudi

socialno, psihološko in pedagoško mnenje, ki ga potrebujejo za posvojitvev otroka v tujini.

- Organiziranje seminarjev s specifičnimi temami za bodoče starše s posebnostjo posvojiteljev.
- Organiziranje vrstniških skupin za otroke, mlade in odrasle, ki so bili posvojeni.
- Ozaveščanje javnosti o mednarodnih posvojitvah.

Čeprav v Sloveniji ljudje želijo bolj kakovostno obravnavo na področju mednarodnih posvojitvev, to še ne pomeni, da se strinjajo s prisilo, da se kot posvojitelji vključijo v priprave na posvojitve (Barbi: »Ne vem, če poznaš društvo Deteljica, no, socialna delavka nama je rekla, da nama ne da dokumentov, če ne greva tja.« Ema: »So biološki starši bolj pripravljene na otroka kot mi, ki ga posvajamo?«). Centri za socialno delo bi morali poskrbeti za izobraževanje staršev (Dule: »Menim, da samo izobraževanje, priprava staršev bi morala biti v pristojnosti CSD. Če pa kdo od staršev želi dodatno izobraževanje, si naj ga poišče, menim, da bi morali imeti možnost izbire.«).

VIRI

- ČAČINOVIC VOGRINČIČ, G. (1992), *Psihodinamski procesi v družinski skupnosti*. Ljubljana: Advance.
- Družinski zakonik (osnutek z dne 18. 6. 2007). http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti_pdf/druz_zakonik_pr_180607.pdf (12. 9. 2007).
- IZGORŠEK, U. (2006), Mednarodne posvojitve: Naposled konec tavanja v temi. *Nedelo*, 5. 2. 2006, 18–19.
- JAVIER, R., BADEN, A., BIAFORA, F., CAMACHO-GINGERICH, A. (2007), *Handbook of adoption*. Sage Publications.
- KESIČ, K. (2006), Mednarodna posvojitvev otroka: Prednosti in pasti. *VIVA*, 156: 38.
- Kodeks etike socialnih delavk in delavcev Slovenije. <http://www.bot.si/pdf/kodeks.pdf> (18. 1. 2009).
- Konvencija o otrokovih pravicah. *Ur. l. SFRJ*, 15/90.
- Konvencija o varstvu otrok in sodelovanju pri meddržavnih posvojitvah (1999). *Ur. l. RS-MP*, 14/1999.
- MIKO, K. (2007), Kam gredo vse sirote. *Delo, priloga Ona*, 9. 1. 2007, 17–19.

- OAKLEY, A. (2000), *Gospodinja*. Ljubljana: Založba /*cf.
- Predaja peticije za mednarodne posvojitve pri ministru mag. Janezu Drobničju. [Http://www.zavod.over.net/novica.php?nid=8117](http://www.zavod.over.net/novica.php?nid=8117) (15. 1. 2009).
- RENER, T. (1995). Ideologija krize. V: Rener, T., Potočnik, V., Kozmik, V. (ur.) *Družine, različne- enakopravne*. Ljubljana: Vitrum (15–23).
- Welcome to adoption. State.Gov. [Http://www.travel.state.gov/family/adoption/adoption_485.html](http://www.travel.state.gov/family/adoption/adoption_485.html) (12. 9. 2007).
- Zakon o dedovanju (1991). *Ur. l. RS*, 17/1991.
- Zakon o državljanstvu Republike Slovenije (2003). *Ur. l. RS*, 7/2003.
- Zakon o mednarodnem zasebnem pravu in postopku (1999). *Ur. l. RS*, 56/1999.
- Zakon o osebnem imenu (2006). *Ur. l. RS*, 20/2006.
- Zakon o socialnem varstvu (2004). *Ur. l. RS*, 36/2004.
- Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (2003). *Ur. l. RS*, 110/2003.
- Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (2004). *Ur. l. RS*, 69/2004,
- Zapisnik s konference o rejništvu in posvojitvah v Hong Kongu julija 1996 (1997). Pravica otroka do odraščanja v družini. Smernice za izvajanje rejništva in posvojitve na državni in meddržavni ravni. *Firis*, 11/97 (28–50).
- ZAVIRŠEK, D. (2006), Zakonska zveza in njene omejitve. V: Kobe, Z., Pribac, I. (ur.), *Prava poroka? 12 razmišljanj o zakonski zvezi*. Ljubljana: Založba Krtina (191–210).
- ZUPANČIČ, E. (1987), *Posvojen otrok, zaželen in ljubljen*. Ljubljana: Občinska raziskovalna skupnost Ljubljana – Center in Cankarjeva založba.